

თავი მეორე **არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების** **ზოგადი პრინციპები**

საქართველოს კანონი „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი“ (შემდგომში ამკ) მეორე თავში გამოყოფს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ზოგად პრინციპებს. კერძოდ, არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესის პრიორიტეტულობა (მუხლი 4), დისკრიმინაციის აკრძალვა (მუხლი 5), არასრულწლოვანის ჰარმონიული განვითარების უფლება (მუხლი 6), თანაზომიერება (მუხლი 7), ყველაზე მსუბუქი სამუალებისა და ალტერნატიული ზომის პრიორიტეტულობა (მუხლი 8), პატიმრობა, როგორც უკიდურესი ღონისძიება (მუხლი 9), არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში არასრულწლოვნის მონაწილეობა (მუხლი 10), არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის გაჭიანურების დაუშვებლობა (მუხლი 11), არასრულწლოვანის ნასამართლობა (მუხლი 12), არასრულწლოვანის პირადი ცხოვრების დაცულობა (მუხლი 13), არასრულწლოვანისადმი ინდივიდუალური მიდგომა (მუხლი 14) და არასრულწლოვანის საპროცესო უფლებები (მუხლი 15).

მოცემული პრინციპები კარგად გამოხატავს არასრულწლოვანის მართლმსაჯულების ძირითად იდეას და მიდგომებს. ზოგიერთი მათგანი კონსტიტუციური რანგის პრინციპებია და დაცულია საქართველოს კონსტიტუციის მიერ. განვიხილოთ, მოცემული პრინციპები ცალ-ცალკე.

1. არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესის პრიორიტეტულობა

ამკ-ს მეოთხე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში, უპირველეს ყოვლისა, გაითვალისწინება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესები.

არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი არის ამკ-ს პირველი პრინციპი და შესაბამისად, სხვა ყველა პრინციპზე და საკითხზე მაღლამდგომი და განმსაზღვრელი. კანონის განმარტებით ბარათში არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი განიმარტება, როგორც „არასრულწლოვნის უსაფრთხოების, კეთილდღეობის, ჯანმრთელობის დაცვის, განათლების, განვითარების, რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციისა და სხვა ინტერესები, რომელთა განსაზღვრა უნდა მოხდეს საერთაშორისო სტანდარტებისა და არასრულწლოვნის ინდივიდუალური მახასიათებლების შესაბამისად, აგრეთვე მისი აზრის გათვალისწინებით“.²⁵⁶

არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესის ან ბავშვის ქეშმარიტი ინტერესის ცნება ორ საკითხს აერთიანებს: კონტროლს და გამოსავლის ძიებას. კონტროლის კრიტერიუმი გულისხმობს ბავშვის უფლებებისა და მასთან მიმართებით არსებული ვალდებულებების ჯეროვნად განხორციელების უზ-

---

²⁵⁶ იხ. განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის პროექტზე.

რუნველყოფას. ხოლო გამოსავლის ძიების კრიტერიუმი – გადანყვეტილების მიღების დროს ყველა შესაძლო გამოსავალი იქნეს მოძიებული და შეფასებული ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში, რაც ბავშვის კონკრეტულ ინტერესს განეკუთვნება.²⁵⁷

ბავშვთა უფლებების კონვენციის მესამე მუხლის თანახმად, სახელმწიფო თუ კერძო დაწესებულებები უზრუნველყოფენ ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესის დაცვას.

საინტერესოა, რამდენად არის გათვალისწინებული არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი ამკ-ს ცალკეულ მუხლებში.

- ამკ-ს 35-ე მუხლი ეხება არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო, ხოლო ამავე კოდექსის 36-ე მუხლი – არასრულწლოვანის სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლებას გამამტყუნებელი განაჩენის ხანდაზმულობის გამო.

ორივე მუხლში ჩამოთვლილია ის კონკრეტული წინაპირობები, რომელთა არსებობის შემთხვევაში ხანდაზმულობის გამო შეიძლება არასრულწლოვანი გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ან სასჯელის მოხდისაგან. აღნიშნულ ჩამონათვალში არ ფიგურირებს საკითხი, თუ შეიცვლება გარემოება და სახელმწიფოს აღარ უღირს არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ან სასჯელის მოხდა იმის მიუხედავად, რომ ხანდაზმულობის ვადა ჯერ სრულად არ ამონურულა. მაგალითად, 15 წლის ა.-მ ჩაიდინა ნაკლებად მძიმე დანაშაული, რომლისთვისაც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება შესაძლებელია თუ გასულია ხანდაზმულობის სამ წლიანი ვადა (ამკ-ს 35-ე მუხლის ბ) ქვეპუნქტი). 17 წლის ასაკში, ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე, ა. დაოჯახდა, დაიწყო მუშაობა და დანაშაულებრივი ქმედება აღარ ჩაუდენია. მოცემული 35-ე მუხლის რედაქცია არ იძლევა არასრულწლოვანი ა.-ს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საშუალებას და პროკურორი ვალდებულია დაიწყოს სისხლისსამართლებრივი დევნა. თუმცა მას შეუძლია გამოიყენოს სსსკ მე-16 მუხლით გათვალისწინებული დისკრეციული უფლებამოსილების ზოგადი პრინციპი²⁵⁸ და უარი თქვას დევნის დაწყებაზე. მოცემული მაგალითიდან კარგად ჩანს, რომ ამ მუხლებში გათვალისწინებულია და მითითებულია კონკრეტული ხანდაზმულობის ვადები და არ არის არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი. პროკურორის მიერ დისკრეციული უფლებამოსილების ზოგადი პრინციპის გამოყენებამ შესაძლებელია ვერ უზრუნველყოს ზემოთმოყვანილ მაგალითში ა.-ს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება. საჭიროა, კონკრეტულად იყოს ჩანანერი ამკ-ში, რაც თავად პროკურორს მისცემს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესის გათვალისწინებით გადანყვეტილების მიღების საშუალებას.

სასურველია ამკ-ს 35-ე მუხლს დაემატოს შემდეგი შინაარსის ე) ქვეპუნქტი: *ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე შესაძლებელია სისხლისსამართ-*

257 შაჰოვიჩი, ნ.ვ./დოეკი, ი.ე./ცერმატენი, უ., 2012. გვ. 111,112.

258 იხ. თუმანიშვილი, გ., 2014. გვ. 70.

თლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება თუ ამას მოითხოვს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი, ხოლო 36-ე მუხლს დაემატოს შემდეგი შინაარსის ე) ქვეპუნქტი: ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე შესაძლებელია გამამტყუმნებელი განაჩენის მოხდისაგან გათავისუფლება თუ ამას მოითხოვს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი;

- ამკ-ს 50-ე მუხლის პირველი ნაწილის ა) ქვეპუნქტის თანახმად, „მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო გამომძიებლის, პროკურორის, მოსამართლის მიმართვის საფუძველზე [არასრულწლოვნის] საპროცესო წარმომადგენლად ასახელებს თავისი თანამშრომლის კანდიდატურას. გამომძიებელი, პროკურორი, მოსამართლე საპროცესო წარმომადგენლად ნიშნავს მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს მიერ წარმოდგენილ კანდიდატს ან სხვა სანდო პირს, თუ: ა) პროცესში კანონიერი წარმომადგენლის მონაწილეობა არასრულწლოვნის სამართალდამცავ ორგანოში მიყვანიდან 1 საათის განმავლობაში შეუძლებელია“.

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში დიდი ყურადღება ეთმობა კანონიერი წარმომადგენლის ინსტიტუტს. ამკ-ს მესამე მუხლის მე-11 ნაწილის მიხედვით, კანონიერი წარმომადგენელი არის არასრულწლოვანის ახლო ნათესავი, მხარდაძეერი, მეურვე ან მზრუნველი. კანონიერი წარმომადგენლის შეცვლა საპროცესო წარმომადგენლის ინსტიტუტით არის მხოლოდ საპროცესო მიზნებიდან და არა არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესიდან გამომდინარე.

არასრულწლოვანის დაკავებისთანავე პროკურორი, გამომძიებელი ან არასრულწლოვანის დამკავებელი პირი ატყობინებს არასრულწლოვანის მშობელს, ახლო ნათესავს ან არასრულწლოვანის მიერ მითითებულ პირს (ამკ-ს 49-ე მუხლი). კანონმდებელმა ამ კონკრეტული მუხლის ჩანაწერით უზრუნველყო, რომ დაკავებულ არასრულწლოვანს ჰყავდეს გვერდში მდგომი, მისი ნდობით აღჭურვილი პირი, რათა მან არ განიცადოს ფსიქოლოგიური, ემოციური შოკი. მხოლოდ ისეთ ადამიანს შეუძლია ამ ფუნქციის ტარება, ვინც კარგად იცნობს მოზარდს.

ბავშვთა უფლებათა კონვენციის მე-40 მუხლის (ბ) პუნქტის (III) ქვეპუნქტი პირდაპირ მიუთითებს მშობლის/მეურვის დასწრებაზე, თუ ეს ბავშვის ინტერესს არ ეწინააღმდეგება. ბავშვთა უფლებათა კომიტეტის აზრით მშობლის/მეურვის დასწრებას აქვს ორი მნიშვნელობა: 1) უზრუნველყონ მომავალში ბავშვის ქცევა [იცოდნენ ყველაფერი საკუთარი შვილის შესახებ] და 2) ემოციური და ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა აღმოუჩინონ ბავშვს.²⁵⁹

გერმანული იურიდიული ლიტერატურა (ამკ-ს 50-ე მუხლის პირველი ნაწილის ა) ქვეპუნქტისაგან განსხვავებით) მშობლის ან კანონიერი წარმომადგენლის პროცესში დაუსწრებლობის საკითხს, როგორც გამონაკლის შემთხვევას ისე განიხილავს.²⁶⁰ გერმანული არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის კანონის 67-ე მუხლის პირველი ნაწილის (JGG §67 Abs.1) მიხედვით, მშობელს ან კანონიერ წარმომადგენელს აქვს პროცესში მონაწილეობის უფლება. კანონთან კონფლიქტში მყოფი მოზარდის დაკითხვამდე პოლი-

259 ჰამილტონი, ქ., 2011. გვ. 87, 88.

260 Diemer, H./Schatz, H, A. /Sonnen, B-R., 2011. S. 528.

ციის მიერ მიენოდება მას ინფორმაცია, იმის შესახებ შეატყობინა თუ არა მან მისი ადგილსამყოფელის შესახებ აღმზრდელებს (მშობლებს, კანონიერ წარმომადგენლს).²⁶¹

მშობელს შვილის აღმზრდელობით საკითხებში უპირატესობა გააჩნია სხვა ნებისმიერ სახელმწიფო თუ საზოგადოებრივ სტრუქტურასთან.²⁶² სწორედ შვილის სამომავლო აღზრდისათვის არის აუცილებელი, რომ მშობელმა ყველაფერი იცოდეს მისი შვილის შესახებ. შესაბამისად, მშობელი და არა სხვა პირი უნდა დაესწროს შვილის დაკითხვას. აღნიშნული საკმარისი საფუძველი უნდა იყოს, რომ გამოძიების მწარმოებელმა ორგანომ ყველა ღონე იხმაროს, რომ სწორედ მოზარდის მშობელი იქნეს საპროცესო მოქმედებებში ჩართული და არა სხვა (მოზარდისთვის უცხო, მისი ნდობის არმქონე) პირი.

ამკ-ს 50-ე მუხლის პირველი ნაწილის ა) ქვეპუნქტის ჩანაწერი აშკარად ეწინააღმდეგება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესის ზოგად დებულებას. ამ ნორმის მიხედვით, მშობელი რომელიც თბილისის გლდანის დასახლებაში ცხოვრობს და საგამოძიებო ორგანო სთხოვს არასრულწლოვანი შვილის დაკითხვაზე დასწრებას ვარკეთილის ტერიტორიაზე, იგი ვერაფრით ვერ შეძლებს ერთ საათში იქ გამოცხადებას და ავტომატურად შეუძლია საგამოძიებო ორგანოს არასრულწლოვანის საპროცესო წარმომადგენლად მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს თანამშრომელს დაუძახოს დაკითხვაზე, იმის მიუხედავად იცნობს თუ არა იგი (მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს თანამშრომელი) მოზარდს. სიტუაცია უფრო რთულადაა, თუ არასრულწლოვანი რაიონიდანაა და თბილისში ჩაიდენს დანაშაულს. ასეთ შემთხვევაშიც შეუძლებელია მშობლის ერთ საათში თბილისში ჩამოსვლა. იმისათვის, რომ არასრულწლოვანის ჭეშმარიტი ინტერესი არ დაირღვეს საჭიროა მშობელს მიეცეს გონივრული ვადა კანონთან კონფლიქტში მყოფი შვილის დაკითხვას დაესწროს.

- არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესი შესაძლებელია დარღვეულ იქნეს შეჯიბრებითობის პრინციპის დროს. დღეს არსებული სისხლის სამართლის პროცესი ითვალისწინებს მხარეთა შეჯიბრებითობის პრინციპს, სადაც მოსამართლე შეზღუდულია მხარეებთან შეთანხმების გარეშე დასვას კითხვები, მოიპოვოს მტკიცებულებები (სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 25-ე მუხლის მეორე ნაწილი, 228 მუხლის მეორე ნაწილი).

„ჭეშმარიტების (სიმართლის) დადგენისაკენ სწრაფვა არის სისხლის სამართლის პროცესის აუცილებელი კომპონენტი“.²⁶³

შეჯიბრებითობის პრინციპი გულისხმობს მხარეების მიერ მტკიცებულებების დამოუკიდებლად მოპოვებას, მოწმეთა მოძიებას, ხოლო სასამართლოს მხრიდან (მას ეკრძალება საკუთარი ინიციატივით მტკიცებულებების მოპოვება) მხარეების მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებებით გადანყვეტილების მიღებას.²⁶⁴

261 Laubenthal, K./Baier, H./Nestler, N., 2015. S. 106.

262 გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება (BVerfGE) 59, S. 363; Gröpl, Ch./Windthorst, K./von Coelln, Ch., 2013. S. 145.

263 ტურავა, მ., 2014. გვ. 95.

264 თუმანიშვილი, გ., 2014. გვ. 74.

სამწუხაროდ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 25-ე მუხლის მეორე ნაწილის, 228-ე მუხლის მეორე ნაწილის ჩანაწერები გაგებულია სიტყვა-სიტყვით და მოსამართლეებს მართლაც უჭირთ კითხვის დასმა, ან ცდილობენ დამაზუსტებელი კითხვის დასმის დროს დაადგინონ საქმეზე ობიექტური ქეშმარიტება.

კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის ქეშმარიტი ინტერესის გათვალისწინების მიზნით აუცილებელია მოსამართლეს, რომელიც პასუხისმგებელია განაჩენი დააფუძნოს „ერთმანეთთან შეთანხმებულ საკმარის მტკიცებულებათა ერთობლიობას“,²⁶⁵ მიეცეს უფლება მხარეების შეთანხმების გარეშე დასვას კითხვები ამკ მე-8-ე მუხლის პირველი ნაწილის საფუძველზე, გამოარკვიოს ჩადენილი ქმედების გამომწვევი მიზეზები, რათა სასჯელის სახის და ზომის განსაზღვრის დროს იხელმძღვანელოს კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის ქეშმარიტი ინტერესიდან, არასრულწლოვანს მიუსაჯოს სასჯელის ის სახე და ის ზომა, რომელიც ინდივიდუალურად მის აღზრდას, რესოციალიზაციას გამოიწვევს.

შესაძლებელია ასევე, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსში პირდაპირ ჩაინეროს, რომ კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის ქეშმარიტი ინტერესს უპირატესი ძალა აქვს შეჯიბრებითობის პრინციპზე.

• კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის ქეშმარიტი ინტერესი შეუთავსებელია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების განხორციელების დროს **საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტთან**.

საპროცესო შეთანხმების გაუმჭვირვალე ქართული მოდელი ვერ უზრუნველყოფს ბრალდებულისათვის სარგებლის მოტანას, საჯარო ინტერესის დაკმაყოფილების გზით.²⁶⁶ საპროცესო შეთანხმების დღეს არსებული მოდელი (სსკ 55-ე მუხლი) კარგი საშუალებაა, „ნოყიერი ნიადაგია“ იმისთვის, რომ ბრალდებულზე სამართალდამცავი ორგანოების მხრიდან განხორციელდეს ზენოლა.²⁶⁷ თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმუმსა და მინიმუმს შორის არსებული დიდი ზღვარი და პროკურორის უფლებამოსილება თავად შესთავაზოს სასჯელის ნებისმიერი ზომა ბრალდებულს, აძლევს მას იმის შესაძლებლობას, იმოქმედოს ბრალდებულზე და მიიღოს მისგან აღიარებითი ჩვენება, ითანამშრომლოს მასთან.²⁶⁸ საპროცესო შეთანხმების დროს მხარეთა თანასწორობაზე ან ბრალდებულის საპროცესო შეთანხმებაში თავისუფალი ნების გამოვლინებაზე შეუძლებელია საუბარი, როცა პროკურორს აქვს უფლებამოსილება ბრალდებულს საპროცესო შეთანხმება გაუფორმოს ერთი ან ათი წლით თავისუფლების აღკვეთაზე.

საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტით ხდება არასრულწლოვანთან/კანონიერ წარმომადგენელთან სასჯელზე „ვაჭრობის“ მცდელობა, რაც ეწინააღმდეგება კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანის ინტერესს, მის აღზრდას. საპროცესო შეთანხმების დროს მოზარდთან საუბარი იმა-

265 ტურავა, მ., 2014. გვ. 94.

266 გვენეტაძე, ნ., 2013. გვ. 236.

267 ლალიაშვილი, თ., 2013. გვ. 286.

268 იქვე.

ზე კი არ მიდის რა სურს მას, არამედ რა უნდა გააკეთოს მან, რომ მას საპროცესო გარიგება გაუფორმდეს. შესაბამისად, ეს არ შეიძლება იყოს არასრულწლოვანის ინტერესში და საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი არ უნდა იქნეს გამოყენებული არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების განხორციელების დროს. არგუმენტი იმის თაობაზე, რომ საპროცესო შეთანხმება სწრაფ მართლმსაჯულებას უზრუნველყოფს არ არის მისაღები, რადგან სწრაფი მართლმსაჯულების პირობებშიც კი მოზარდის ქეშმარიტი ინტერესი უნდა იქნეს გათვალისწინებული. საპროცესო შეთანხმების ნაცვლად ფართოდ უნდა იქნეს გამოყენებული სწრაფი და ეფექტური აღდგენითი მართლმსაჯულების სხვა ინსტიტუტები: განრიდება, განრიდება და მედიაცია ან ამკ-ით გათვალისწინებული ალტერნატიული სასჯელები.

2. დისკრიმინაციის აკრძალვა

ამკ-ს მეხუთე მუხლის მიხედვით, „აკრძალულია არასრულწლოვნის, აგრეთვე მისი კანონიერი წარმომადგენლის პირდაპირი და ირიბი დისკრიმინაცია „დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“ საქართველოს კანონის პირველი მუხლით გათვალისწინებული ნიშნით/ნიშნებით“.

დისკრიმინაციისაგან დაცვა საქართველოს კონსტიტუციის მე-14 მუხლით გარანტირებული უფლებაა. ამ მუხლით დაცულია ადამიანთა იურიდიული თანასწორუფლებიანობა რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური ან სხვა კუთვნილებისგან.²⁶⁹ რასობრივ და ეთნიკური ნიშნით დისკრიმინაცია აბსოლუტური უფლებაა და ამ ნიშნით თანასწორობის დარღვევა ყველა შემთხვევაში დისკრიმინაციად განიხილება, ხოლო ზოგიერთი ნიშანი აბსოლუტურთან მიახლოებულია. ამ ნიშნებით განსხვავებულ მოპყრობას სახელმწიფოს მხრიდან „ძალზედ წონადი არგუმენტები ესაჭიროება“.²⁷⁰

3. არასრულწლოვნის ჰარმონიული განვითარების უფლება

ამკ-ს მეექვსე მუხლის თანახმად, „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში არასრულწლოვანს აქვს ფიზიკური, გონებრივი, სულიერი, ზნეობრივი და სოციალური განვითარების უფლება“. ჰარმონიული განვითარების ეს უფლება არის ბავშვთა უფლებათა კონვენციის მე-6 მუხლის მეორე ნაწილის (ბავშვის სიცოცხლის შენარჩუნებისა და ჯანსაღი განვითარების უფლება) ფართო მნიშვნელობით გამოყენება.²⁷¹ ამ კონკრეტული ჩანაწერით სახელმწიფო ვალდებულია იღებდეს მართლმსაჯულების განხორციელების ყველა ეტაპზე არათუ შეაფერხოს, არამედ უზრუნველყოს არასრულწლოვანის განვითარება.

არასრულწლოვანის ჰარმონიული განვითარების უფლება უნდა განვიხი-

---

269 საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი. თავი მეორე. საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი. 2013. გვ. 61. (მუხლი 14, გოცირიძე, ე.)

270 იქვე.

271 შაჰოვიჩი, ნ.ვ./დოევი, ი.ე./ცერმატინი, უ., 2012. გვ. 119.

ილოთ საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლის ფარგლებში. სწორედ თავისუფალი განვითარების უფლება არის მნიშვნელოვანი ბავშვებისა და მოზარდებისათვის,²⁷² რათა თავიანთი წვლილი შეიტანონ და ისარგებლონ ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული განვითარებით, რესურსით, რომელშიც ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები რეალიზდება.²⁷³

საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლით დაცულ უფლებებს შორის ასევე მოიაზრება სოციალური სახელმწიფოს პრინციპით გამტკიცებული სახელმწიფოს ვალდებულება არასრულწლოვანის ჰარმონიული განვითარების უფლებაში ხელის შეწყობის შესახებ. კერძოდ, სახელმწიფო ვალდებულია სოციალური სახელმწიფოს პრინციპიდან გამომდინარე იმ კანონთან კონფლიქტში მყოფ მოზარდებს შეუქმნას პირობები, რომელიც ფიზიკური და ფსიქიკური მდგომარეობის გამო ვერ მონაწილეობენ ქვეყნის ცხოვრებაში.²⁷⁴

4. თანაზომიერება

ამკ-ს მეშვიდე მუხლის თანახმად, „კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნის მიმართ გამოყენებული ზომა ჩადენილი ქმედების თანაზომიერი უნდა იყოს და მის პიროვნებას, ასაკს, საგანმანათლებლო, სოციალურ და სხვა საჭიროებებს უნდა შეესაბამებოდეს“.

არასრულწლოვნის მიმართ ნებისმიერი სანქციის, განსაკუთრებით კი პატიმრობის და თავისუფლების აღკვეთის შეფარდებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ე. წ. თანაზომიერების კონსტიტუციური პრინციპი. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, თანაზომიერების პრინციპი „პირდაპირ უკავშირდება სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპს. სწორედ თანაზომიერების პრინციპი ადგენს მატერიალურ მასშტაბებს კანონმდებლისათვის ძირითადი უფლებების შეზღუდვისას. თუ ნორმა ამ პრინციპებს არ შეესაბამება, ის დაუშვებლად თვითნებობის შესაძლებლობას. ადამიანის თავისუფლების სფეროში სახელმწიფოს თვითნებობა კი ავტომატურად ნიშნავს ადამიანის ღირსების, როგორც კონსტიტუციური წესრიგის უმაღლესი პრინციპის, სამართლებრივი სახელმწიფოსა და სხვა კონსტიტუციური პრინციპების დარღვევას და ადამიანის თავისუფლების ძირითადი უფლების არაკონსტიტუციურ ხელყოფას“.²⁷⁵

არასრულწლოვნისათვის პატიმრობის ან თავისუფლების აღკვეთის შეფარდებისას თანაზომიერების პრინციპის გათვალისწინება გულისხმობს: 1) ლეგიტიმური მიზნის მიღწევას; 2) გამოსადეგობას; 3) აუცილებლობას;

272 საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი. თავი მეორე. საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი. 2013. გვ. 91. (მუხლი 16, გოცირიძე, ე.)

273 იქვე.

274 საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი. თავი მეორე. საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი. 2013. გვ. 483-484. (მუხლი 39, იზორია, ლ.)

ვრცლად იხ.: შალიკაშვილი, მ./მიქანაძე, გ./ხასია, მ., 2014. გვ. 29-33.

275 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 6 აპრილის №2/1/415 გადაწყვეტილება.

4) პროპორციულობას.²⁷⁶ განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე:

- **ლეგიტიმური მიზნის** მიღწევა არასრულწლოვანთა მიმართ პატიმრობის/თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნის დროს გულისხმობს სანქციის/სასჯელის კონკრეტულ ვადას, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს სასჯელის მიზნები, კერძოდ, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და რესოციალიზაცია. შესაბამისად, მოსამართლის მიერ შერჩეული უნდა იყოს აღკვეთი ღონისძიების/სასჯელის ისეთი ფორმა და ზომა, რომელიც არასრულწლოვნის რესოციალიზაციას უზრუნველყოფს. სასჯელის ზომა ორიენტირებული უნდა იყოს აღზრდის მიღწევაზე.²⁷⁷ კრიმინოლოგიურ ლიტერატურაში დავაა იმაზე, არასრულწლოვნისათვის მისჯილი მოკლევადიანი (ექვსი თვიდან ერთ წლამდე) თუ გრძელვადიანი (ერთი წლიდან სამ წლამდე) სასჯელი არის თუ არა რესოციალიზაციის მომტანი. კრიმინოლოგიაში დავას არ იწვევს ის გარემოება, რომ ოთხი ან ხუთი წლით თავისუფლების აღკვეთა ხელს უწყობს არა პირის რესოციალიზაციას, არამედ ფრუსტრაციასა და სოციალიზაციის დაკარგვას.²⁷⁸
- შერჩეული საშუალება ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად უნდა იყოს **გამოსადეგი**. საშუალება, რომელიც მიზნის მიღწევას ართულებს, დაუშვებელი და შესაბამისად, არაკონსტიტუციურია.²⁷⁹ მოსამართლე/პროკურორი ვალდებულია, შეარჩიოს ისეთი ფორმის და ზომის სანქცია, რომ მან ლეგიტიმური მიზნის (რესოციალიზაცია-რეაბილიტაცია და ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება) მიღწევა უზრუნველყოს.²⁸⁰
- არასრულწლოვნისათვის კონკრეტული სანქციის ფორმა და ზომა უნდა იყოს **აუცილებელი** დასახული მიზნის მისაღწევად. აუცილებელია სასჯელის ისეთი ფორმა და ზომა, რომელიც უზრუნველყოფს სასჯელის მიზნის მიღწევას. თუ თავისუფლების აღკვეთის მცირე ზომას შეუძლია სასჯელის მიზნის მიღწევა და მიუხედავად ამისა, გამოყენებულ იქნება მაღალი ზომის თავისუფლების აღკვეთა, ეს იქნება მსჯავრდებულის ინტერესებში არასავალდებულო ჩარევა.²⁸¹ აღნიშნული საკითხი გამტკიცებულია სამართლიანი სახელმწიფოს კონსტიტუციური პრინციპით, ამიტომ მოსამართლე ვალდებულია თავისუფლების აღკვეთის მცირე ზომა შეარჩიოს, თუ იგი სასჯელის მიზნებს უზრუნველყოფს.²⁸² თუ სხვა უფრო მსუბუქ ფორმას შეუძლია უზრუნველყოს მოზარდის ქცევა, მოსამართლე ვალდებულია

---

276 საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი. თავი მეორე. საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი. 2013. გვ. 24. (მუხლი 7, იზორია, ლ.).

277 Ostendorf, H., 2009. S. 150.

278 Ostendorf, H., 2009. S. 152; Peters, K., 1960. S. 193; Mollenhauer, W., 1961, S. 162.

279 საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი. თავი მეორე. საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი. 2013. გვ. 25. (მუხლი 7, იზორია, ლ.).

280 Laubenthal, K., Baier, H., Nestler, N., 2015. S. 186.

281 Ostendorf, H., 2009. S. 152

282 იქვე.

- სწორედ ეს ფორმა გამოიყენოს.
- დაბოლოს, აუცილებელია მოხდეს იმის განხილვა, არის თუ არა სანქცია/პატიმრობა/თავისუფლების აღკვეთის ზომა ლეგიტიმური მიზნის **პროპორციული**. პროპორციულობა განსაზღვრავს დამოკიდებულებას მიზანსა და საშუალებას შორის, ანუ ხდება მათი შეპირისპირება. „შეზღუდული სიკეთისა და შეზღუდვის მიზნის შეფასებისას, გადამწყვეტია მათი შეპირისპირება, რამაც უნდა ცხადდეს, რომ ერთი სიკეთე არ იქნება არაპროპორციულად, ცალმხრივად შეფასებული მეორე სიკეთის ხარჯზე“.²⁸³ „მჯელობის საგანია – რამდენად ადეკვატური და პროპორციულია უფლებაში ჩარევის კონკრეტული ფორმა იმ ლეგიტიმური მიზნებისა, რომელთა მისაღწევადაც ის იქნა შერჩეული“.²⁸⁴ აღნიშნული გულისხმობს, რომ არასრულწლოვნისათვის სანქცია/თავისუფლების აღკვეთის ზომა მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის პროპორციული უნდა იყოს და უზრუნველყოს როგორც განმეორებით დანაშაულის ჩადენის შეუძლებლობა, ასევე მოზარდის რესოციალიზაცია.²⁸⁵ იმისათვის, რომ მოხდეს მოცემული მეოთხე კომპონენტის კრიტერიუმის სრულად დაკმაყოფილება მოსამართლე ვალდებულია დაადგინოს: დამნაშავის პიროვნება (სოციალური, ოჯახური ურთიერთობები) და დანაშაულის ჩადენის მოტივი; მსხვერპლთან მისი დამოკიდებულება როგორც დანაშაულის ჩადენის მომენტში, ისე დანაშაულის შემდეგ; დამნაშავის განვითარებისათვის სასჯელის სავარაუდო ფიზიკური და ფსიქოლოგიური შედეგები და სხვა.²⁸⁶

თანაზომიერების პრინციპის გამოყენების დროს თავისუფლების აღკვეთა შერჩეული უნდა იყოს როგორც უკიდურესი ფორმა (*Ultima Ratio*),²⁸⁷ და მისი შეფარდებისას სასჯელის ზომა ისე უნდა იყოს შერჩეული არასრულწლოვნისთვის, რომ ის იყოს არა დასჯის, არამედ აღმზრდელობითი ხასიათის. სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთას აღმზრდელობითი ხასიათი უნდა ჰქონდეს. არასრულწლოვნისათვის მისჯილმა არაპროპორციულმა სასჯელმა შეიძლება გამოიწვიოს მისი პატივისა და ღირსების შელახვა. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის №2/2-389 გადაწყვეტილება შემდეგნაირად განმარტავს პატივისა და ღირსების შემლახვ მოპყრობას: „მოპყრობა მსხვერპლში აღძრავს შიშის, ტკივილისა და არასრულფასოვნების განცდას; ეს განცდა ამცირებს და აკნინებს მსხვერპლს; განცდა ტყეს მსხვერპლის ფიზიკურ ან მორალურ მდგომარეობას; მოპყრობის მიზანია მსხვერპლის დამცირება; მოპყრობის ხარისხი აღწევს სიმკაცრის მინიმალურ დონეს მაინც. დამამცირებელი მოპყრობის ფაქტი უნდა დადგინდეს ობიექტურ გარემოებებზე დაყრდნობით და არა სავარაუდო მსხვერ-

283 საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი. თავი მეორე. საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი. 2013. გვ. 25. (მუხლი 7, იზორია, ლ.).

284 ერემეძე, ქ., 2013. გვ. 122.

285 Ostendorf, H., 2009. S. 153.

286 იქვე.

287 Laubenthal, K., Baier, H., Nestler, N., 2015. S. 186.

პლის სუბიექტური შეგრძნებებისა და განცდების ანალიზის საფუძველზე. ... პატივისა და ღირსების ხელმყოფი კანონი უნდა შეიცავდეს ნორმებს, რომლებიც იქნებოდა იმდენად მკაცრი, ამორალური და უსამართლო, რომ ისინი ობიექტური თვალსაზრისით მოახდენდნენ: პიროვნების მიერ საკუთარი მორალური თვისებების შეფასების (ღირსების) ან საზოგადოების მხრიდან პიროვნების მიმართ შეფასებითი დამოკიდებულების (პატივის) დაკნინებას“.

გერმანულ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის დანიშვნა 300 საათის ოდენობით ენიშნაღმდეგება კონსტიტუციით აღიარებულ თანაფარდობის პრინციპს,²⁸⁸ ვინაიდან ის არ არის გამოსადეგი, რადგან შეუძლებელია მოზარდს, რომელიც სკოლაში ან პროფესიულ სასწავლებელში დადის და საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის აღსრულება ევალება თავისუფალ დროს, დაევალოს კიდევ დამატებით 300 საათი საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომა.

5. ყველაზე მსუბუქი საშუალებისა და ალტერნატიული ზომის პრიორიტეტულობა

ამკ-ს მერვე მუხლის მიხედვით, „1. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში უპირატესობა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის, საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის, პატიმრობის კოდექსისა და ამ კოდექსის მიზნების მიღწევის ყველაზე მსუბუქ საშუალებას ენიჭება.

2. არასრულწლოვნის მიმართ, პირველ რიგში, განიხილება განრიდების ან აღდგენითი მართლმსაჯულების ღონისძიების გამოყენების შესაძლებლობა და ფასდება, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებასა და სასჯელის გამოყენებაზე უკეთ უზრუნველყოფს თუ არა განრიდება ან ღონისძიება არასრულწლოვნის რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციას და ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებას.

3. ნებისმიერი ზომა, რომელიც არასრულწლოვნის მიმართ საქმის სასამართლოში განხილვის ნაცვლად გამოიყენება, არასრულწლოვნის უფლებებისა და სამართლებრივი გარანტიების დაცვას უნდა ემსახურებოდეს“.

ზემოთ განხილული პრინციპებისაგან განსხვავებით ეს არ არის კონსტიტუციურ სამართლებრივი პრინციპი. ეს არის უფრო მართლმსაჯულების მიზანი არასრულწლოვანის მიმართ გამოყენებულ იქნეს ყველაზე მსუბუქი საშუალება და ალტერნატიული ზომები იყოს პრიორიტეტული.

ამკ გვთავაზობს მსუბუქი საშუალებისა და ალტერნატიული ზომების ერთგვარ გრადაციას: განრიდება და განრიდება-მედიაცია და არასრულწლოვანთა სასჯელები.

არასრულწლოვანთა სასჯელებს გააჩნია შემდეგი გრადაცია: ჯარიმა, შინაპატიმრობა, საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა, საზოგადოებისათვის

---

288 Ostendorf, H., 2013. S. 142.

სასარგებლო შრომა, თავისუფლების შეზღუდვა, ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა.

6. პატიმრობა, როგორც უკიდურესი ღონისძიება

ამკ-ს მეცხრე მუხლის მიხედვით, „1. დაუშვებელია არასრულწლოვნისთვის თავისუფლების შეზღუდვა, თუ კანონით განსაზღვრული მიზნის მიღწევა უფრო მსუბუქი ზომის გამოყენებით არის შესაძლებელი. 2. არასრულწლოვნის დაკავება და დაპატიმრება, მისთვის თავისუფლების შეზღუდვა და თავისუფლების აღკვეთა დასაშვებია მხოლოდ როგორც უკიდურესი ღონისძიება, რომელიც შეიძლებისდაგვარად მოკლე ვადით და რეგულარული გადასინჯვის პირობით უნდა იქნეს გამოყენებული“.

ბავშვთა უფლებათა კონვენციის 37-ე მუხლის (ბ) პუნქტი ითვალისწინებს, რომ თავისუფლების აღკვეთა შეიძლება მხოლოდ უკიდურესი ზომის სახით და ისიც დროის რაც შეიძლება მოკლე ვადით.

საერთაშორისო სამართალში არაინსტიტუციურ მიდგომებს, ინსტიტუციურ მიდგომებთან შედარებით უპირატესობა ენიჭება, რაც გულისხმობს, რომ ბავშვებისთვის თავისუფლების აღკვეთა აკრძალული არ არის, თუმცა ეჭვგარეშეა, რომ უკიდურეს ღონისძიებად გამოიყენება.²⁸⁹

გარდა იმისა, რომ ბავშვის მიმართ თავისუფლების აღკვეთა უკიდურეს ზომად ან მინიმალური ხანგრძლივობით უნდა იქნეს გამოყენებული, საერთაშორისო სტანდარტები სახელმწიფოებს ავალდებულებს, რომ დაკავების ადგილების სისტემა ოჯახის წევრების მიმართ ღია იყოს, პირობები ბავშვის მოთხოვნების შესაბამისი, ხოლო პერსონალი ბავშვთან ურთიერთობაში გადამზადებული.²⁹⁰

7. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში არასრულწლოვნის მონაწილეობა

ამკ-ს მეათე მუხლის თანახმად, „1. კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანს აქვს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში უშუალოდ ან/და კანონიერი წარმომადგენლის მეშვეობით მონაწილეობის უფლება. მას აქვს აგრეთვე უფლება, მოუსმინონ და გაითვალისწინონ მისი მოსაზრებები ასაკისა და განვითარების დონის შესაბამისად. 2. კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნის ადვოკატს უფლება აქვს, არასრულწლოვნის კანონიერი წარმომადგენლის წერილობითი თანხმობით, არასრულწლოვნის ნებისგან დამოუკიდებლად შეიტანოს საჩივარი ან უარი თქვას მასზე, თუ ეს შეესაბამება არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესებს. 3. თუ არასრულწლოვნისა და მისი კანონიერი წარმომადგენლის ან საპროცესო წარმომადგენლის მოთხოვნები ერთმანეთს ეწინააღმდეგება, უპირატესობა იმ მოთხოვნას ენიჭება, რომელიც მეტად შეესაბამება არასრულწლოვნის

289 შაჰოვიჩი, ნ.ვ./დოევი, ი.ე./ცერმატენი, უ., 2012. გვ. 177.

290 იგივე, გვ. 178.

საუკეთესო ინტერესებს. 4. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში არასრულწლოვნის მონაწილეობით განხორციელებული ქმედება უნდა შეესაბამებოდეს მისი აღქმისა და გაგების უნარებს“.

მოცემული მუხლი განსაზღვრავს არასრულწლოვანის მართლმსაჯულების პროცესში მონაწილეობის საკითხს. არასრულწლოვანს ან/და მის წარმომადგენელს უფლება აქვს უშუალოდ მიიღოს მონაწილეობა მართლმსაჯულების პროცესში, მოსმენილ იქნეს იგი და გათვალისწინებული იქნეს ბავშვის მოსაზრება. ეს უფლება განმტკიცებულია ასევე ბავშვთა უფლებათა კონვენციის მე-12 მუხლში. სახელმწიფოს ვალდებულება მოუხმინონ ბავშვს ბავშვის აზრის გამოხატვის უფლების აღიარებას ეფუძნება.²⁹¹ გარემო, რომელშიც ბავშვი განხორციელებს ამ უფლებას უნდა იყოს წამახალისებელი, რომ იგი დარწმუნდეს მის მიმართ კეთილგანწყობილ მიდგომაში.²⁹² ბავშვის მოსმენისა და მისი მოსაზრების გათვალისწინება პირველი ნაბიჯია მისი პიროვნების სერიოზულად მიღებისკენ. მხოლოდ ამგვარი მიდგომით (მისი პიროვნების აღიარებით) არის შესაძლებელი სახელმწიფოსა და მართლმსაჯულების მიმართ მოზარდის უარყოფითი დამოკიდებულების შეცვლა.²⁹³

8. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის გაჭიანურების დაუშვებლობა

ამკ-ს მეთერთმეტე მუხლის მიხედვით, „1. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესი ყოველგვარი გაუმართლებელი გაჭიანურების გარეშე უნდა მიმდინარეობდეს. 2. სასამართლო ვალდებულია კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნის საქმე პრიორიტეტულად განიხილოს“. გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაში საუბარია არა „გაუმართლებელ გაჭიანურებაზე“ არამედ დაჩქარებულ პროცესზე,²⁹⁴ შესაბამისად, უმჯობესია არა გაჭიანურებაზე, არამედ დაჩქარებულ პროცესზე საუბარი. მით უმეტეს, რომ პროცესის გაუმართლებელი გაჭიანურება არც სრულწლოვანი ბრალდებულის შემთხვევაში არის მისაღები. დაჩქარებული პროცესის მნიშვნელობა (გაჭიანურებული პროცესის უარყოფითი მხარე) შემდეგი გარემოებების გამო არის საყურადღებო:²⁹⁵

- გაჭიანურებული პროცესის დროს რთულდება მტკიცებულებების შეგროვება, ხოლო დაჩქარებული პროცესის შემთხვევაში ხდება მტკიცებულებების სწრაფი მოპოვება;
- გაჭიანურებული პროცესის დროს იზრდება განმეორებითი დანაშაულის ჩადენის ალბათობა, თუ არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთი ღონისძიების სახით პატიმრობა არ არის შეფარდებული;
- გაჭიანურებული პროცესის დროს კლებულობს შეფარდებული სასჯელის ეფექტიანობა;

291 შაჰოვიჩი, ნ.ვ./დოევი, ი.ე./ცერმატენი, უ., 2012. გვ. 122.

292 ჰამილტონი, ქ., 2011. გვ. 40.

293 Ostendorf, H., 2015. S. 62.

294 იგივე, გვ. 65.

295 Ostendorf, H., 2015. S. 65; თუმანიშვილი, გ., 2014. გვ. 77, 78.

- გაჭიანურებული პროცესი უარყოფითად აისახება მოზარდის ფსიქიკაზე;
- გაჭიანურებული პროცესი ეწინააღმდეგება დაზარალებულის სურვილს.

დაჩქარებული პროცესის დროს ერთის მხრივ აუცილებელია კანონთან კონფლიქტში მყოფმა მოზარდმა კარგად გაითავისოს მის მიმართ წარმოდგენილი ბრალდების არსი და საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივი დამოკიდებულება და მეორეს მხრივ უნდა მოხდეს ინდივიდუალური პრევენციის განხორციელება.²⁹⁶

მოკლე პროცესმა უნდა უზრუნველყოს ორი საკითხი: 1) სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის აღიარებული პრინციპების დაცვა, და 2) კანონთან კონფლიქტში მყოფი კონკრეტული მოზარდის რესოციალიზაცია.

დაჩქარებული პროცესი არ ნიშნავს საპროცესო გარიგებას მოზარდის მიმართ. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების განხორციელების დროს არ შეიძლება საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტის დანერგვა.

ამკ-ს მეთერთმეტე მუხლის მეორე ნაწილი საუბრობს სასამართლოში არასრულწლოვანი ბრალდებულის საქმის განხილვის პრიორიტეტულობაზე. სასურველი იქნება არა სპეციალიზირებული მოსამართლეების შემოღება (ამკ-ს მე-17 მუხლი), არამედ არასრულწლოვანთა მოსამართლის ინსტიტუტის შემოღება, რომელიც მხოლოდ არასრულწლოვანი ბრალდებულის საქმეს განიხილავდა.

9. არასრულწლოვანის ნასამართლობა

ამკ-ს მეთორმეტე მუხლის მიხედვით, „1. არასრულწლოვანს ნასამართლობა გაქარწყლებულად ეთვლება სასჯელის მოხდისთანავე, ხოლო პირობით მსჯავრდებისას – გამოსაცდელი ვადის გასვლისთანავე. 2. ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული შეღავათი არ მოქმედებს, თუ არასრულწლოვანი კვლავ ჩაიდენს დანაშაულს. ასეთ შემთხვევაში არასრულწლოვანს ნასამართლობა გაუქარწყლდება: ა) პირობით მსჯავრდებისას – გამოსაცდელი ვადის გასვლისთანავე; ბ) თავისუფლების აღკვეთაზე უფრო მსუბუქი სასჯელით მსჯავრდებისას – სასჯელის მოხდიდან 6 თვის შემდეგ; გ) ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებისას – სასჯელის მოხდიდან 1 წლის შემდეგ; დ) მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებისას – სასჯელის მოხდიდან 3 წლის შემდეგ; ე) განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებისას – სასჯელის მოხდიდან 5 წლის შემდეგ“.

ზემოაღნიშნული ნორმის თანახმად, თუ არასრულწლოვანმა პირველად ჩაიდინა დანაშაული ნასამართლობა გაქარწყლებულად ჩაითვლება სასჯელის მოხდისთანავე, ხოლო თუ სახეზე გვაქვს განმეორებით დანაშაულის ჩადენა ნასამართლობის გაქარწყლება მოხდება ზემოაღნიშნული ვადის გასვლის შემდეგ.

²⁹⁶ Ostendorf, H., 2015. S. 64;

საინტერესოა, მოცემული მუხლის არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ზოგადი პრინციპების თავში არსებობის საკითხი. ნასამართლობის გაქარწყლების საკითხი არ არის არც კონსტიტუციური პრინციპი და არც ზოგადი მნიშვნელობის საკითხი, რომ მისი ზოგადი პრინციპების თავში განთავსება იყოს მიზანშეწონილი საკანონმდებლო ტექნიკის თვალსაზრისით. ეს არის ერთი ჩვეულებრივი ნორმა, რომელიც არასრულწლოვანის ნასამართლობის გაქარწყლების საკითხს აწესრიგებს. უმჯობესია არასრულწლოვანის ნასამართლობის გაქარწყლების ეს კონკრეტული მუხლი განთავსდეს ამკ-ს მეშვიდე კარის მეთოთხმეტე თავის ბოლო მუხლად.

შედარებისთვის, სისხლის სამართლის კოდექსში ნასამართლობის შესახებ 79-ე მუხლი განთავსებულია მეთხუთმეტე თავში – ამნისტია, შეწყალება, ნასამართლობა.

10. არასრულწლოვანის პირადი ცხოვრების დაცულობა

ამკ-ს მეცამეტე მუხლის მიხედვით, „1. არასრულწლოვანის პირადი ცხოვრების დაცულობა უზრუნველყოფილია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე. 2. არასრულწლოვანის ნასამართლობისა და ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის შესახებ ინფორმაცია საჯარო არ არის. დაუშვებელია არასრულწლოვანის პერსონალური მონაცემების გამჟღავნება და გამოქვეყნება, გარდა „პერსონალურ მონაცემთა დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა“.

პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლით გათვალისწინებული უფლებაა. ეს საკითხი ასევე გათვალისწინებულია ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მე-12 მუხლში, ბავშვთა უფლებათა კონვენციის მე-16 მუხლში.

პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის განმარტებისას საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ „კანონმდებლობა უნდა შეიქმნას სოციალური თანაცხოვრების ხელშეწყობისა და შენარჩუნების გათვალისწინებით, თუმცა იმ სავალდებულო პირობით, რომ დაცული იქნება თითოეული პიროვნების თვითმყოფადობა“.²⁹⁷ აღნიშნული პირველ რიგში, გულისხმობს პიროვნების თავისუფალი განვითარების ხელისშემშლელი გარემოებების, შეზღუდვების აღკვეთას.²⁹⁸

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კონტექსტში პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის საკითხი მოიცავს ორ მნიშვნელოვან კომპონენტს: 1) სახელმწიფომ არ დაუშვას კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვის შესახებ ისეთი ხასიათის ინფორმაციის გავრცელება, რომელიც მის იდენტიფიცირებას გამოიწვევს;²⁹⁹ 2) სატელევიზიო რეპორტაჟების დროს არ უნდა იყოს მოზარდის გარეგნული იდენტიფიკაციის შესაძლებლობა, ვინაიდან „დამნა-

297 ერემაძე, ქ., 2013. გვ. 18.

298 ტულუში, თ./ბურჯანაძე, გ./მშვენიერაძე, გ./გოცირიძე, გ./მენაბდე, ვ., 2013. გვ. 189.

299 შაჰოვიჩი, ნ.ვ./დოეკი, ი.ე./ცერმატენი, უ., 2012. გვ. 166.

შავედ იდენტიფიცირებული“ მოზარდის საზოგადოებაში ინეგრაციას და რე-სოციალიზაციას შეეშლება ხელი.³⁰⁰

პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლება მჭიდრო კავშირშია ისეთ უფლებებთან, როგორცაა იდენტობის შენარჩუნების, უდანაშაულობის პრეზუმფციის,³⁰¹ ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესის ან ბავშვის ღირსებისა და ხელშეუვალობის დაცვის უფლება, „ეს კი ბავშვის ჯანმრთელი ემოციური, სულიერი და ფიზიკური განვითარების ძირითადი ელემენტებია“.³⁰²

11. არასრულწლოვანისადმი ინდივიდუალური მიდგომა

ამკ-ს მეთოთხმეტე მუხლის მიხედვით, „1. არასრულწლოვნის მიმართ გადანყვეტილების მიღებისას გათვალისწინება მისი ინდივიდუალური მახასიათებლები: ასაკი, განვითარების დონე, ცხოვრების, აღზრდისა და განვითარების პირობები, განათლება, ჯანმრთელობის მდგომარეობა, ოჯახური ვითარება და სხვა გარემოებები, რომლებიც არასრულწლოვნის ხასიათისა და ქცევის თავისებურებების შეფასების და მისი საჭიროებების განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა. 2. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე პროცესის მწარმოებელი პირი არასრულწლოვანს განსაკუთრებული ყურადღებით უნდა მოეპყრას“. არასრულწლოვანისადმი ინდივიდუალური მიდგომა პირველ რიგში გულისხმობს, რომ გადანყვეტილების მიღების დროს არასრულწლოვანის ინდივიდუალური პრევენცია უნდა იქნეს გათვალისწინებული. მიღებული გადანყვეტილება მხოლოდ კონკრეტულ ბრალდებულ/მსჯავრდებულ პირს უნდა ეხებოდეს. ამ გადანყვეტილების „გავრცელების“ მცდელობა არის ზოგადი პრევენცია (Generalprävention), რაც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში დაუშვებელია.³⁰³ არასრულწლოვანისადმი ინდივიდუალური მიდგომა ასევე გულისხმობს არასრულწლოვანი ბრალდებულის-მსჯავრდებულის სერიოზულად აღქმას მართლმსაჯულების პროცესის დროს. ეს კი თავის მხრივ მოითხოვს მონაწილე პირების მხრიდან მოზარდებისადმი სპეციფიკური მოპყრობის და მიდგომების ცოდნას.³⁰⁴

არასრულწლოვანის ჭეშმარიტი ინტერესის მატარებელი გადანყვეტილების მისაღებად აუცილებელია ამკ-ს მეთოთხმეტე მუხლის პირველი ნაწილის ჩამონათვალის გათვალისწინება. დანაშაული მეტედ კომპლექსური მოვლენაა, შესაბამისად, ეს ჩამონათვალი ვერ იქნება ამომწურავი, ამიტომ გადანყვეტილების მიღების დროს უნდა მოხდეს ყველა იმ მნიშვნელოვანი საკითხის გათვალისწინება, რომელიც კანონთან კონფლიქტში მყოფი მო-

300 შალიკაშვილი, მ., 2014. გვ. 101; საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი. თავი მეორე. საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი. 2013. გვ. 98. (მუხლი 16, გოცირიძე, ე.).

301 თუმანიშვილი, გ., 2014. გვ. 80, 81.

302 შაკოვიჩი, ნ.ვ./დოევი, ი.ე./ცერმატენი, უ., 2012. გვ. 167.

303 Ostendorf, H., 2015. S. 60.

304 იგივე, გვ. 62.

ზარდის შეფასებას და მის სამომავლო არადაანაშაულებრივ ქცევას უზრუნველყოფს.

დანაშაულის გამომწვევი მიზეზების თეორიული საფუძვლები და მისი გათვალისწინებაც ისევეა მნიშვნელოვანი, როგორც კონკრეტული მოზარდის ოჯახური, სოციალური თუ სხვა მდგომარეობა. კრიმინალური პროგნოზი მეტად რთული მეცნიერებაა. იგი ემპირიული მონაცემების ანალიზის საფუძველზე კრიმინალური მოვლენებისა და პროცესების შესახებ ვარაუდს გულისხმობს, რომელიც ამავედროს კონკრეტული საზოგადოების განვითარების ტენდენციებს ითვალისწინებს.³⁰⁵

„არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მესამე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსით გათვალისწინებულ არასრულწლოვანის ინდივიდუალურ შეფასებას ამკ-ს 27-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის ა), ბ) და დ) პუნქტების შემთხვევაში უზრუნველყოფს არასაპატიმრო სასჯელთა და პრობაციის ეროვნული სააგენტო, ხოლო გ) და ე) პუნქტების შემთხვევაში პენიტენციური დეპარტამენტი (ამკ 27-ე მუხლის მე-6 ნაწილი).

„ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგიის, წესისა და სტანდარტის განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს იუსტიციის, შინაგან საქმეთა სამინისტროსა და სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრების 2016 წლის 15 მარტის ერთობლივი №132/№95/№23 ბრძანებით დადგინდა: ა) განრიდების ღონისძიების განსაზღვრისას ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგია, წესი და სტანდარტი (დანართი №1); ბ) სასჯელის დანიშვნისას ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგია, წესი და სტანდარტი (დანართი №2); გ) საპატიმრო სასჯელის ინდივიდუალური დაგეგმვისას ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგია, წესი და სტანდარტი (დანართი №3); დ) არასაპატიმრო სასჯელის აღსრულებისას ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგია, წესი და სტანდარტი (დანართი №4); ე) პირობით ვადამდე გათავისუფლების საკითხის განხილვისას ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგია, წესი და სტანდარტი (დანართი №5).

12. არასრულწლოვანის საპროცესო უფლებები

ამკ-ს მეთხუთმეტე მუხლის მიხედვით, „1. სისხლის სამართლის საქმის წარმოების ნებისმიერ სტადიაზე არასრულწლოვანი ბრალდებული/მსჯავრდებული/გამართლებული და დაზარალებული სარგებლობენ უფასო იურიდიული დახმარების უფლებით. სისხლის სამართლის საქმის წარმოების ნებისმიერ სტადიაზე არასრულწლოვან მოწმეს ამ უფლებით შეუძლია ისარგებლოს, თუ იგი გადახდისუუნაროა. 2. სისხლის სამართლის საქმის წარმოების ნებისმიერ სტადიაზე არასრულწლოვანი სარგებლობს აგრეთვე შემდეგი უფლებებით: ა) მისი განვითარების შესატყვისი ფორმით ინფორ-

³⁰⁵ შალიკაშვილი, მ./ჩიხლაძე, დ. 2013. გვ. 13.

მაციის მიღების უფლებით; ბ) თარჯიმნის მომსახურების უფასოდ მიღების უფლებით – მისი მიღების საჭიროების შემთხვევაში; გ) კანონიერი წარმომადგენლის ან საპროცესო წარმომადგენლის თანხლების უფლებით; დ) საკონსულო დახმარების მიღების უფლებით; ე) საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა უფლებებით“.

ზემოაღნიშნული საპროცესო უფლებებიდან საყურადღებოა ერთი – უფასო იურიდიული დახმარების უფლება. ამკ-ს მე-15 მუხლის პირველი, 23-ე მუხლის პირველი და 52-ე მუხლის მეცხრე ნაწილის ჩანაწერით, უფასო იურიდიული დახმარების უფლება აქვს მხოლოდ ბრალდებულ, მსჯავრდებულ, გამართლებულ და დაზარალებულ არასრულწლოვანს. მონმე არასრულწლოვანს ეს უფლება არ გააჩნია. მას შეუძლია ამ უფლებით სარგებლობა თუ იგი გადახდისუუნაროა.

არასრულწლოვანი შესაძლებელია არც დაიკითხოს თავდაპირველად როგორც მონმე, არამედ გამოიკითხოს.

დღეს არსებული მდგომარეობით ხდება პირის მონმედ გამოკითხვა (სსსკ 113-ე მუხლი) და შემდეგ მისთვის ბრალის წარდგენა. გადახდისუუნარიან არასრულწლოვან მონმეს ამკ-ს მე-15-ე, 23-ე და 52-ე მუხლების ჩანაწერებით შესაძლებელია ჰყავდეს მხოლოდ კანონიერი წარმომადგენელი და არა ადვოკატი. ასეთი არასრულწლოვანი მონმისგან გამომძიებელი (პროკურორი) მიიღებს მისთვის სასურველ ჩვენებას და შემდეგ სცნობს მას ბრალდებულად, ანუ გამოდის რომ შესაძლებელია ადვოკატის გარეშე მოხდეს მონმე, არასრულწლოვანი პოტენციური ბრალდებულის პირველი ჩვენების ჩამორთმევა გამოკითხვის სახით. კანონიერი წარმომადგენლის ყოლას მოზარდისათვის აქვს ემოციური სტაბილურობის გარანტიის მნიშვნელობა, მას არ შეუძლია მონმე, პოტენციურ ბრალდებულ არასრულწლოვანს სამართლებრივი დახმარება გაუწიოს, ანუ რეალურად მოზარდი რჩება იურიდიული მომსახურების განევის გარეშე, რა დროსაც პროკურორისათვის სასარგებლო ჩვენების მიცემის ალბათობა იზრდება.

ამკ-ს მეთხუთმეტე მუხლის მეორე ნაწილში გათვალისწინებული საპროცესო უფლებების (და არა მარტო) მკაფიო განმარტება მოცემულია ამ კოდექსის მეხუთე თავში – არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესის ზოგადი წესი – მუხლები 26-34.